СЕКЦІЯ 8
ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.717.061.1

Алексеєнко Л.М.
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедрою обліку та фінансів
Івано-Франківського навчально-наукового інституту менеджменту
Тернопільського національного економічного університету

Партика П.М.
здобувач кафедри фінансів суб'єктів господарювання і страхування
Тернопільського національного економічного університету

КВАНТИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

QUANTIFICATION OF INVESTMENT RISKS AT BANK ESTABLISHMENTS

АНОТАЦІЯ
В статті розглянуто концептуальні засади дослідження квантифікації ризиків інвестиційної діяльності банківських установ в умовах фінансової невизначеності. Для підвищення конкурентоспроможності національного фінансового ринку запропоновано практичні напрями попередження ризиків при прийнятті як поточних, так і довгострокових рішень банками. Визначено, що державним регуляторам банківських установ варто перейти до більш практичної моделі інтегрованого нагляду, що враховує міжнародні стандарти нагляду, якісні дані й індикатори ризику.

Ключові слова: ризик, інвестиційна діяльність, банк, нагляд, фінансові технології, фінансова невизначеність.

АННОТАЦИЯ
В статье рассмотрены концептуальные основы исследования квантификации рисков инвестиционной деятельности банковских учреждений в условиях финансовой неопределенности. Для повышения конкурентоспособности национального финансового рынка предложены практические направления предупреждения рисков при принятии как текущих, так и долгосрочных решений банками. Определено, что государственным регуляторам банковских учреждений следует перейти к более практической модели интегрированного надзора, которая учитывает международные стандарты надзора, качественные данные и индикаторы риска.

Ключевые слова: риск, инвестиционная деятельность, банк, надзор, финансовая технология, финансовая неопределенность.

ANNOTATION
The conceptual essentials of quantification of investment risks at bank establishments were investigated under conditions of financial uncertainty. The author suggested the practical measures to avoid risks during both current and long-term decision making to improve the competitiveness of national financial market. The governmental regulators of bank establishments should accept more practical models of integrated survey that takes into consideration international standards of survey proved data and risk indicators.

Keywords: risk, investment activity, bank, survey, financial technologies, financial uncertainty.

Постановка проблеми. Геополітичні ризики стали більш значимими. В умовах посткризової взаємозалежної світової економіки особливої уваги заслуговує підтримка стійкого економічного розвитку та банківської системи. Стабілізація світової економіки супроводжується нестійким підйомом з більш повільним, ніж очікувалося, зростанням і можливим ризиком погіршення ситуації. В 11 з 21 банківських систем у країнах з ринком, що формується, більше половини портфелів банківських кредитів складається з позик компаній, що піддає банки під небезпеку, пов'язану зі слабким фінансовим станом підприємств, особливо в Нігерії, Перу, Туреччині й Україні [1].

Для країн з розвинутою економікою і для країн з ринком, що формується, основне завдання полягає в тому, щоб не лише дотримуватися, за висловом МВФ, «повторення загальної мантри «структурні реформи», а й визначити, які реформи є найбільш необхідними та політично досяжними. Країнам з ринком, що формується, варто здійснювати заходи для пом'якшення несприятливих глобальних впливів та захисту стабільності своїх фінансових систем за рахунок посиленого нагляду за уразливими секторами та управління ризиками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі ризикам приділяється особлива увага. Це зумовлено тим, що в банківській діяльності ризикам приділяється провідна роль при формуванні портфеля активів. Теоретико-методичне обґрунтування сутності і особливостей ризиків інвестиційної діяльності банків здійснили такі відомі вітчизняні і зарубіжні вчені-економісти, як: А. Єпіфанов, Т. Васильєва (теоретико-методологічна концептуалізація управління ризиками банків) [2, с. 31]; О. Крихкий, М. Ул'янова (визначення багатомірного фінансового ризику портфеля акцій) [3, с. 13–15]; О. Ляхова, Т. Шокало (формування інвестиційного портфеля банків) [4, с. 59–60]; Л. Манчіні, Ф. Трояні (прогнозування ризиків)

[5, с. 283–288]; Ю. Негомедзянов, Г. Негомедзянов (оцінка ризиків по реальній волатильності) [6, с. 23–24]; А. Травкін (конструкції з парних копул при формуванні портфеля акцій) [7, с. 115–118].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне науковим доробкам зазначених учених, слід сформулювати теоретико-методологічні засади дослідження ризиків в умовах незбалансованості стратегічних орієнтирів банків. Традиційно ризик інвестиційної діяльності розглядається як один з основних банківських ризиків, або як важливий ризик при формуванні банківського портфеля.

Мета статті полягає у науковому обґрунтуванні теоретичних і організаційно-прикладних підходів до управління ризиками інвестиційної діяльності банків в умовах фінансової нестабільності і невизначеності фінансових операціях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ризик характеризує ситуації, коли настання деяких подій є досить ймовірним та може бути оцінено кількісно, проте невизначеність ситуацій припускає неможливість здійснення оцінки ймовірності настання таких подій. Геополітичний ризик – це ймовірність змін поточних або майбутніх політичних, економічних, соціальних, демографічних та інших умов у різних країнах, що впливають на спроможність держави і приватних позичальників відповідати за своїми зобов'язаннями. Геополітичні ризики також впливають на фінансову стійкість банківських установ та їх спроможність здійснювати банківську діяльність. Ризик (з точки зору банку) – це потенційна можливість недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх або внутрішніх факторів.

У ринковій економіці процес відтворення національного продукту має особливість: через певні проміжки часу його нормальний хід переривається кризою (від грец. *krisis* – поворотний пункт, результат), що означає важкий перехідний період. Періодичні кризи повторюються регулярно через певні проміжки часу. В XI ст. і в першій половині XX ст. кризи періодично повторювалися приблизно через 10–12 років. Проте ці кризи не дають початку повного ділового циклу та перериваються на якомусь етапі і є менш глибокими. Водночас нерегулярні кризи мають особливі причини виникнення.

При фінансовій кризі в суспільстві порушуються кредитні зв'язки, спостерігається волантильність на ринку цінних паперів, падають курси акцій. Більшість підприємців потребує грошових коштів, зростають борги, і тому норма банківського процента суттєво зростає.

В умовах кризи спостерігається масовий відтік фінансових ресурсів та проблеми ліквідності банків. Водночас відсутність кредитування реального сектора економіки та збільшення обсягів і частки проблемних активів негативно впливає на стабільність банківської системи. Відповідно, здійснюються такі заходи: введення тимчасових адміністрацій, рефінансування і рекапіталізація банків.

Економічна сутність ринкової системи породжує негативні явища й процеси, проте негативними вони є з позицій суспільства, яке прагне регулювати і розвивати економічну систему відповідно до своїх економічних інтересів. У квітневому випуску «Перспективи розвитку світової економіки» (2015 р.) зазначено, що події, які розвиваються в Російській Федерації та Україні, на Близькому Сході й у деяких країнах Африки, можуть призвести до більшої напруженості й порушенням у світовій торгівлі й фінансових операціях.

В умовах перманентної фінансової невизначеності Міжнародний валютний фонд здійснює важливі заходи щодо відновлення власної системи нагляду. З 2012 р. МВФ здійснює інтегрований нагляд з метою модернізації правових засад для здійснення наглядової діяльності на двосторонній та багатосторонній основі у контексті розвитку світової економіки. Особлива увага приділяється ризикам та вторинним ефектам для досягнення фінансової і зовнішньоекономічної стабільності. Фонд реалізує Стратегію фінансового нагляду й макропруденційної політики щодо лібералізації потоків капіталу й управління ними, а також включення матриці оцінки ризиків [8].

У 2014 р. Консультативний комітет з управління ризиками продовжував підтримувати впровадження системи управління ризиком МВФ. Комітет щорічно підготовлює доповідь про основні стратегічні й операційні ризики для МВФ. Деякі виконавчі директори відзначили, що в майбутніх доповідях доцільно розширити аналіз стратегій щодо зменшення ризиків [9, с. 74].

До основних функцій держави відносять регулювання валютно-фінансової сфери національного господарства, недопущення інфляції як основної протидії стабільному економічному розвитку та здійснення заходів щодо попередження ризиків. Стабільність макроекономічної системи потребує узгодження процесів відтворення національного продукту, зайнятості працівників і грошового обігу. Основні внутрішні чинники інфляції: бюджетний дефіцит (перевищення витрат над доходами); центральний банк здійснює надмірну емісію грошей (для покриття зростаючих потреб держави); банки здійснюють кредитну експансію (надають кредити, визнаючи, що не всі боржники зможуть повернути борги).

В світовій практиці структурні реформи сприяють зміцненню впевненості щодо гарантування потенційного зростання та створенню робочих місць. М'яка грошово-кредитна політика має підтримувати попит і давати можливість проведення критично важливих для макроекономічного розвитку реформ, які сприятимуть розвитку ринків праці й товарів; залученню кредитів у реальний сектор; реалізації

податково-бюджетної політики та ліквідації недоліків в фінансовій інфраструктурі. Стійкість банківських установ визначається зовнішніми й внутрішніми факторами. Вважаємо, що зовнішні фактори доцільно підрозділити на такі самостійні групи: загальноекономічні; політичні; фінансові; правові; соціально-психологічні; форс-мажорні.

Фахівці МВФ визнають, що епізоди неліквідності створюють вторинні ефекти для інших класів активів і країн з ринком, що формується, як відзначалося, на ринку казначейських паперів США та у випадках, викликаних заходами політики нестабільності на валютних ринках, зокрема після скасування нижньої границі коливань курсу швейцарського франка [1]. Ці події свідчать про важливість врахування чинників уразливості на ринках капіталу та в тіньовій банківській системі.

На практиці варто враховувати: по-перше, підвищення стійкості банків. Оскільки ліберальні грошово-кредитні умови приводять до збільшення ринкових як ризиків, так ризиків ліквідності, особливо в тіньовому банківському секторі, то це може поставити під загрозу фінансову стабільність. Дієве регулювання й нагляд за фінансовим сектором, у тому числі розробка й застосування макропруденційних інструментів, може хеджувати надмірні фінансові ризики. Доцільно здійснювати підготовку заходів для попередження менш сприятливих грошово-кредитних умов. Активна грошово-кредитна політика в деяких розвинених країнах, стабільність економічної політики та інститутів зменшує потенційно негативні вторинні ефекти.

По-друге, досягнення узгодженості. Поглиблення міжнародного співробітництва необхідне для здійснення рішучих заходів для підвищення фінансової стабільності й узгодження глобальних дисбалансів. Дієвість діалогу і співробітництва в сфері економічної політики можуть сприяти збалансуванню світового попиту; мінімізація негативних вторинних і поворотних ефектів від асинхронного згортання ліберальної грошово-кредитної політики сприятиме забезпеченню послідовності фінансового регулювання.

Наявність у країнах з ринком, що формується, значних боргів в іноземних валютах означає, що для хеджування ризиків, пов'язаних з фінансовими потрясіннями, важливу роль відіграють попереджувальні мікро- і макропруденційні заходи. Фінансові регулятори мають проводити стрес-тести для ризиків, пов'язаних з курсами іноземних валют і цінами на біржові товари, системно відстежувати рівень левериджу підприємств і їх відкриті валютні позиції, зокрема по похідних інструментах.

Традиційні фінансові продукти можуть створювати ризики для фінансової стабільності по двох каналах: при розбіжності стимулів між кінцевими інвесторами й керуючими портфелів; ризик масових вилучень ресурсів, пов'язаний з наявністю невідповідностей між ліквідністю активів і зобов'язань. Фінансовий ризик характеризується тим, чим більше позикових коштів залучають банки, тим вищий ризик для їхніх акціонерів чи засновників.

Проблематика пошуку адекватного визначення сутності ризику інвестиційної діяльності безпосередньо пов'язана з проблемами класифікації банківських ризиків. Під класифікацією ризику розуміють розподіл ризику на відповідні групи за певними ознаками для досягнення поставлених цілей. Необхідність квантифікації і систематизації ризиків інвестиційної діяльності викликана теоретичними та практичними потребами. Квантифікація повинна бути не лише змістовною, але й практичною. Вона є ефективною при розробці методів якісної та кількісної оцінки ступеня ризику, раціональної системи методів й інструментарію управління ним.

Квантифікація ризиків інвестиційної діяльності має узгоджуватися з наявністю великої кількості ризиків, з якими банк постійно стикається при прийнятті поточних і довгострокових рішень; неможливістю проведення межі між ризиками, оскільки вони тісно взаємопов'язані; відмінністю у динамічності та інтенсивності дії ризиків. Ризики інвестиційної діяльності формалізують процес вимірювання та розрахунків за такими компонентами: рівень ризику (обсяг можливих втрат); ймовірність настання негативної події; тривалість періоду впливу ризику.

Банки є одними з основних учасників інвестиційного процесу, забезпечуючи не тільки його інвестування, а й зв'язок між його учасниками: державою, інвестиційними інститутами та споживачами. Для підвищення ефективності інвестиційної діяльності банкам необхідно створювати та розвивати системи управління ризиками, що сприятиме виявленню, оцінці, локалізації та моніторингу ризиків.

До чинників, що підвищують ризик інвестиційної діяльності, можна віднести такі: нестабільність економічної та політичної ситуації в країні; значний розмір сум, виданих вузькому колу позичальників; велика питома вага кредитів, виданих клієнтам, що мають фінансові труднощі; постійне внесення змін у політику банку по наданню кредитів та формуванню портфеля цінних паперів; ліберальна кредитна політика, тобто надання кредитів без врахування фінансового стану клієнтів і інформації про них. Зовнішні ризики на мікрорівні не залежать від діяльності конкретного банку, проте впливають на формування внутрішніх ризиків.

Розвитку методик оцінки ризиків інвестиційної діяльності сприятиме дерегулювання банківського сектору для успішного просування банків на міжнародні фінансові ринки; розширення обсягів банківського кредитування та зростання кількості позичальників; розширення спектру операцій, пов'язаних із сек'юритизацією активів. Поява нових складних моделей оцінки ризиків дозволяє моделювати вплив численних факторів на позичаль-

ників, а також визначати кореляційні зв'язки між ними [10, с. 593–606; 11; 12, с. 493–514; 13, с. 2222–2235].

Для підвищення конкурентоспроможності національного фінансового ринку варто реалізувати пріоритетні заходи для забезпечення інвестиційної діяльності банків: консолідацію і підвищення капіталізації інфраструктури фондового ринку; формування сприятливого податкового клімату для учасників ринку цінних паперів; зниження адміністративних бар'єрів і спрощення процедур державної реєстрації випусків цінних паперів; створення широких можливостей для сек'юритизації активів і емісії нових фінансових інструментів; розширення спектру похідних фінансових інструментів і розвиток термінового ринку; впровадження механізмів, що забезпечують широку участь роздрібних інвесторів на фінансовому ринку, і захист їх інвестицій; вдосконалення регулювання на фінансовому ринку.

Висновки. Важливо досягнути рівноваги основних пропорцій макроекономіки, які забезпечують стійкість розвитку всієї економічної системи. При нормалізації розвитку товарного виробництва і ринку держава досягає позитивного економічного й соціального ефектів. На практиці основна увага приділялася загальнометодологічним проблемам ризиків та прикладним рішенням, пов'язаним з врахуванням ризиків при укладанні кредитних та інвестиційних угод, а також при впровадженні новітніх фінансових технологій.

Тривалий період низьких процентних ставок стимулює пошук деякими інвесторами дохідних вкладень на фінансових ринках. Емпіричні дослідження свідчать про існування багатьох механізмів, що створюють ризики на різних ринках активів. Формування системного ризику більше залежить від спрямованості інвестиційної діяльності банку.

Державним регуляторам банківських установ варто перейти до більш практичної моделі нагляду, що враховує міжнародні стандарти нагляду, більш якісні дані й індикатори ризику. Варто оцінити функції й достатність інструментів управління ризиками.

Система оптимізації банківських ризиків потребує визначення класифікації банківських ризиків, що відповідає особливостям виконуваних банком операцій та надання послуг; дослідження показників, що характеризують окремі види банківських ризиків; розрахунок загального рівня ризику, що відбиває максимально можливий ступінь ризику для банку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Доклад по вопросам глобальной финансовой стабильности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.imf.org/external/ns/loe/cs.aspx?id=69.
2. Управління ризиками банків: [монографія]: у 2-х т. Т. 1. Управління ризиками базових банківських операцій / [А.О. Єпіфанов, Т.А. Васильєва, С.М. Козьменко та ін.]; за ред. д-ра екон. наук, проф. А.О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т.А. Васильєвої. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – 283 с.
3. Крихкий О.Л. Определение многомерного финансового риска портфеля акций / О.Л. Крихкий, М. К. Ульянова // Прикладная эконометрика. – 2007. – № 4 (8). – С. 3–17.
4. Ляхова О.О. Кредитно-інвестиційний портфель банків та його вплив на фінансування інвестиційних проектів в Україні / О.О. Ляхова, Т.П. Шокало // Економічний часопис-XXI. – 2011. – № 5–6. – С. 58–61.
5. Mancini L., Trojani F. Robust Value-at-Risk prediction // Journal of Financial Econometrics. – 2011. – № 9. – P. 281–313.
6. Негомедзянов Ю.А. Оценка риска по реальной волатильности / Ю.А. Негомедзянов, Г.Ю. Негомедзянов // Финансы и кредит. – 2015. – № 24 (647). – С. 22–26.
7. Травкин А.И. Конструкции из парных копул в задаче формирования портфеля акций / А.И. Травкин // Прикладная эконометрика. – 2013. – № 32 (4). – С. 110–133.
8. Исполнительный совет МВФ провел анализ надзорной деятельности: поддержка устойчивого экономического роста в условиях посткризисного взаимосвязанного мира // Международный валютный фонд. – 2014. – 6 октября. – Пресс-релиз № 14/454.
9. Международный валютный фонд. Годовой отчет 2014. От стабилизации к устойчивому росту [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/ar/2014/pdf/ar14_rus.pdf.
10. Cont R., Deguest R. Scandolo G. Robustness and sensitivity analysis of risk measurement procedures // Quantitative Finance, № 10 (6), p. 593–606, 2010.
11. Duffie D. Innovations in Credit Risk Transfer: Implications for Financial Stability. Stanford Graduate School of Business, Working Paper, 2007.
12. Embrechts P., Hofert M. Statistics and Quantitative Risk Management for Banking and Insurance // Annual Review of Statistics and its Applications, № 1, 493–514, 2014.
13. Ericsson J., Renault O. Liquidity and Credit Risk // The Journal of Finance, vol. 61, № 5, p. 2219–2250, 2006.